

GÖTEBORGS UNIVERSITET

No words needed
– förekomsten av icke-verbala kränkningar i skolor 3-6 på två
skolor i Göteborg

Louise Kristensson och Elinor Vesterlund

LAU390

Handledare: Maria Larsson

Examinator: Karin Strid

Rapportnummer: HT13-2440-14

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: No words needed: Förekomsten av icke-verbala kränkningar i skolår 3-6 på två skolor i Göteborg

Författare: Louise Kristensson och Elinor Vesterlund

Termin och år: HT 2013

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Maria Larsson

Examinator: Karin Strid

Rapportnummer: HT13-2440-14

Nyckelord: Mobbning, kränkningar, icke-verbala kränkningar, psykiska kränkningar, fysiska kränkningar

Sammanfattning:

I denna enkätstudie undersöktes förekomsten av fysiska och psykiska icke-verbala kränkningar, i åldrarna 9-12 år. 131 elever från två skolor i skilda stadsdelar i Göteborg deltog i enkätundersökningen. I undersökningen analyserades även kränkingsförekomsten i förhållande till ålder och kön. 63% av de tillfrågade hade någon gång denna termin blivit utsatta för icke-verbala kränkingsformer. Det allra vanligast förekommande kränkingsuttrycket var att eleverna upplevde att andra elever viskade om dem. Flickor utsattes oftare för psykiska än fysiska kränkningar, men detta gällde inte bland pojkar. Flickor kränktes av både pojkar och flickor, och pojkar oftast av andra pojkar. Även elevernas trygghet och trivsel på skolan undersöktes. Det fanns en statistiskt signifikant skillnad mellan pojkar och flickor, då flickor överlag upplevde lägre grad av trivsel än pojkar.

No words needed

– förekomsten av icke-verbala kränkningar i skolår 3-6 på två skolor i Göteborg

Louise Kristensson och Elinor Vesterlund

Sammanfattning. I denna enkätstudie undersöktes förekomsten av icke-verbala kränkningar i åldrarna 9-12 år. 131 elever från två skolor i skilda stadsdelar i Göteborg deltog i enkätundersökningen. I undersökningen analyserades även kränkingsförekomsten i förhållande till ålder och kön. 63% av de tillfrågade hade någon gång denna termin blivit utsatta för icke-verbala kränkingsformer. Det allra vanligast förekommande kränkingsuttrycket var att eleverna upplevde att andra elever viskade om dem. Flickor utsattes oftare för psykiska än fysiska kränkningar, men detta gällde inte bland pojkar. Flickor kränktes av både pojkar och flickor, och pojkar oftast av andra pojkar. Även elevernas trygghet och trivsel på skolan undersöktes. Det fanns en statistiskt signifikant skillnad mellan pojkar och flickor, då flickor överlag upplevde lägre grad av trivsel än pojkar.

Mobbning, trakasserier och kränkande behandling

Begreppen mobbning, trakasserier och kränkande behandling ligger nära varandra betydelsemässigt och är inte lätta att skilja åt. Pipping och Arrhenius (2013) förklarar skillnaderna genom att belysa att en konflikt är när två eller flera har olika åsikt om något och börjar bråka. I konflikter är parterna jämbördiga och vill ofta hitta en lösning. En kränkning innebär att behandla någon nedsättande genom något man säger eller gör. Mobbning är kränkningar som upprepas.

Damber (2008) hänvisar till Barn- och elevskyddslagen (SFS 2006:67), som definierar trakasserier som *något som kränker ett barns värdighet*. I begreppet ingår kränkning på grund av kön, trosuppfattning, sexuell läggning, funktionshinder och etnisk tillhörighet, men kränkningar behöver inte täckas in av detta. Vidare framhåller Damber att mobbning är en typ av trakasserier, men att kränkande behandling inte får accepteras även om det bara sker vid ett enstaka tillfälle. I vår studie använder vi oss av begreppet kränkningar när vi tillfrågar eleverna om deras upplevelser. Anledning till att vi valt att använda begreppet kränkningar istället för mobbning, är dels för att täcka in även sådana händelser som inte är regelbundna och systematiska, dels för att Skollagen (SFS 2010:800) införlivat nolltolerans av kränkningar inom skolans verksamhet, och därmed bytt ut begreppet mobbning mot kränkande behandling.

Smith, Cowie, Olafsson och Liefoghe (2002) beskriver hur definitionen av mobbning har vuxit fram. De menar att Heinemann var en av de första som definierade mobbning. I hans definition från 1973 ingick att mobbning var gruppvåld riktat mot en person, som dyker upp plötsligt och avtar lika plötsligt (Smith et al., 2002). Smith et al. beskriver vidare hur Olweus senare utökade definitionen av mobbning till att även

inkludera systematiska en-mot-en-attacker från ett starkare barn mot ett svagare. I dessa tidiga definitioner, menar Smith et al., låg fokus på direkt fysisk eller verbal mobbning. Björkqvist, Lagerspetz och Kaukiainen (refererad till i Smith et al., 2002) visade dock att även indirekt aggression bör räknas till mobbning. Smith et al. menar att mobbning är en typ av aggression. Aggression, menar de, definieras ofta som negativa handlingar som utförs med avsikt att skada någon annan.

Olweus (1999) definierar mobbning på följande sätt:

Man brukar tala om mobbning när en eller flera personer, vid upprepade tillfällen och under en viss tid, säger eller gör kränkande och obehagliga saker mot någon som har svårt att försvara sig. Det kränkande och obehagliga kan ta sig uttryck i *direkt mobbning* med slag, sparkar, skällsord, kränkande och hånfulla kommentarer eller hotelser. Lika smärtsamt kan det vara att utsättas för *indirekt mobbning*: att bli utfrusen och inte få vara med i kamratkretsen, att bli baktalad eller att andra hindrar en från att få vänner.

Retsamhet som ständigt upprepas, trots tydliga tecken på obehag hos den som blir retad, räknas också som mobbning. Retsamhet på ett mer vänskapligt plan brukar däremot inte betraktas som mobbning. Det är inte heller mobbning när två personer med ungefär samma fysiska eller psykiska styrka slåss eller bråkar (s. 9).

Vidare menar Olweus att mobbning kännetecknas av att det är ett negativt eller elakt beteende som upprepas under en viss tid. För att det ska räknas som mobbning, ska det även råda en obalans i styrkeförhållandet mellan parterna.

Olweus har i en studie från 1992 (refererad till i Olweus 1999) funnit att omkring 15% av elever i grundskolan är involverade i mobbning, som offer eller förövare, någorlunda regelbundet. I denna studie var omkring 9% offer och 7% mobbare. Han skriver dock att mycket tyder på att mobbningen ökat på senare tid. Vidare menar han att skolpersonalens attityder och beteende är avgörande för mobbningens utbredning i skolan.

I en rapport från Preventions- och utvecklingsenheten (2009) har resultat från Olweus elevenkät, från 18 skolor i Göteborg, sammanställts. I enkätundersökningen uppgav cirka 11% av eleverna att de blivit mobbade 2-3 gånger i månaden eller oftare. Studien utgick från Olweus definition av mobbningsbegreppet. 42% av de som blivit mobbade svarade att det skett i mer än ett år. 4% av eleverna uppger att de hade mobbat andra elever. Av de som utsatts för mobbning svarade nästan 20% att de inte hade berättat för någon om mobbningen, vilket gör dessa elever extra utsatta då det är särskilt svårt att ta sig ur mobbningen om man inte berättar för någon om den, menar författarna. Av alla som svarat på enkäten uppger 95% att de tycker synd om och vill hjälpa någon som blir mobbad, men detta visar enligt rapporten inte hur eleverna skulle agera i en faktisk situation, utan snarare att de har en empatisk attityd. Lite mer än hälften av eleverna anser att skolpersonalen ofta ingriper om någon på skolan blir mobbad. En dryg fjärdedel menar dock att personalen gör lite eller inget alls. Drygt 80% uppger att de trivs bra eller mycket bra i skolan.

Flera undersökningar visar att trygghet inte är självklart för alla elever. Ett exempel är Skolverkets kartläggning av kränkande behandling (2002), som visade att 14% av eleverna ibland eller oftare kände oro eller obehag för att gå till skolan. Värst utsatta var elever med utländsk bakgrund, där var fjärde elev uppgav sig vara utsatt.

Pipping och Arrhenius (2013) belyser en granskning som Skolinspektionen gjort av skolors arbete mot kränkande behandling, där i stort sett samtliga skolor fick kritik. Det framkom bland annat att trakasserier och kränkande behandling bagatelliserats och setts som naturliga inslag i skolvardagen. I de skolor som aktivt arbetade för att skapa en social gemenskap, arbetade både elever och personal gemensamt för att förebygga kränkningar och trakasserier. Deras rutiner och åtgärder är väl kända av alla inom verksamheten. För att förebygga mobbning och kränkningar krävs ett långsiktigt och målinriktat arbete.

Pipping och Arrhenius poängterar även att det är skolans skyldighet att ingripa när ett barn utsätts för kränkning som kan kopplas till skolans verksamhet. Denna plikt inträder redan vid första misstanken om att ett barn far illa.

Enligt Skollagen är en kränkning ”ett uppträdande som utan att vara diskriminerande enligt diskrimineringslagen kränker ett barn eller en elevs värdighet” (SFS 2010:800). Begreppet kränkande behandling innefattar sådant som är ett brott enligt Brottsbalken, exempelvis misshandel och olaga hot, men går ett steg längre genom att även inkludera nedsättande ord, att bli dragen i håret, psykiska kränkningar som utfrysning och gester med mera.

Olika typer av mobbning

Som tidigare nämnts kan mobbning ta sig i uttryck på olika sätt. Nedan följer en mer ingående beskrivning av hur detta kan se ut. Björkqvist et al. (1992) menar att frågeundersökningar om aggression nästan uteslutande behandlar direkt aggression, och att indirekt aggression har blivit kraftigt åsidosatt. Direkt aggression beskrivs av Rivers och Smith (1994) och Blain-Acaro, Smith, Cunningham, Vaillancourt och Rimas (2012) som en konfrontation som sker ansikte mot ansikte, medan indirekt aggression går via en tredje part. Blain-Acaro, et al. ger exempel på vad som innefattas i de olika aggressionsformerna, och förklarar att direkt aggression kan uttrycka sig i nedsättande kommentarer, knuffar och slag, till skillnad från indirekt aggression som ofta tar sig i uttryck genom exempelvis utfrysning och ryktesspridning. Duy (2013) sammanfattar begreppen genom sin beskrivning av direkt aggression som mer öppna attacker mot offret, medan den indirekta aggressionen ofta används för social isolering av någon gruppmedlem. Björkqvist et al. (1992) belyser att elever som använder indirekta aggressioner, verkar tycka att det är lätt att inte medge, eller att ens känna igen, detta beteende hos sig själva. Vidare menar de att vilken form aggressionen antar är beroende av personens mognad. Små barn, som inte utvecklat sin verbala förmåga, använder oftare direkt fysiska former. De indirekta formerna kräver både verbala och sociala förmågor, såsom att analysera och manipulera sociala relationer till sin egen fördel, vilket utvecklas med tiden.

Ytterligare en indelning som flera forskare använder sig av i sina studier är *direkt fysisk, direkt verbal* samt *indirekt aggression* (Rivers & Smith, 1994; Björkqvist et al., 1992; Duy, 2013). Forskare använder olika begrepp när de belyser den indirekta aggressionen. Exempel på begrepp som nästintill går att jämföra med den indirekta aggressionen och som vi kommer beröra i vår studie är: psykisk, psykologisk, relationell, icke-fysisk eller social aggression/kränkning/mobbning (Duy, 2013; Zimmer-Gembeck, Pronk, Goodwin, Mastro och Crick, 2012). Enligt Rivers och Smith (1994) var barn mindre benägna att be om hjälp när de blivit utsatta för indirekt mobbning. De menar att detta kan bero på att bevisen för indirekt mobbning är mer

subjektiva och tolkningsbara, vilket gör att barn som utsätts för sådan mobbning känner sig mer osäkra inför att berätta för en vuxen. De menar vidare att indirekt mobbning kan göra lika ont som blåmärken eller en blödande näsa. Rivers och Smith (1994) poängterar att den vanliga missuppfattningen om att mobbning huvudsakligen innefattar fysisk aggression, kan avfärdas. Mobbning kan vara både subtil och svårupptäckt, och lika effektiv som slag. Cross (refererad i Frånberg & Wrethander, 2011) betonar att mobbningen har lika många ansikten som det finns beteenden, vars syfte är att påverka andra människor negativt. Detta kan ske genom att begränsa någons tankar, känslor och ageranden. Han menar att mobbning är *kontroll*, och utifrån denna definition finns det många mobbningsfall.

Damber (2008) definierar olika typer av mobbning och trakasserier. Hon delar in mobbning och trakasserier, likt flertalet ovannämnda, i psykisk, fysisk, verbal uttrycksform, men med tillägget *elektronisk mobbning*. Elektronisk mobbning kan exempelvis vara hotfulla sms eller förnedrande bilder som sprids över Internet. Denna typ av mobbning går snabbt och enkelt, då förövaren inte ens behöver se offret i ögonen, menar Damber.

Forskare som bland annat Scheithauer, Hayer, Petermann och Jugert (2006) och Duy (2013) framhäver att den mesta forskningen som gjorts om mobbning och kränkande behandling har fokuserat på dess *direkta former*. Det är först på senare tid de indirekta eller relationella har börjat studeras. Detta medför att de direkta formerna varit mest synliga och observerade, trots att de indirekta kränkningarna kan vara lika vanligt förekommande, och dessutom vara mer skadliga. Scheithauer et al. (2006) har i sin studie undersökt förekomsten av olika typer av mobbning, ur både mobbarens och offrets perspektiv. Bland offren var verbal mobbning den vanligaste formen (37%), följt av relationell mobbning (23%). Andelen fysisk mobbning 7%.

Whitney och Smith (1993) har undersökt förekomsten av olika typer av mobbning i junior/middle schools och secondary schools. I deras studie framkom att den vanligaste formen av mobbning, i båda skolformerna, var att ge någon öknamn (50% respektive 62%). Därefter följde fysiska slag, verbala hot och ryktesspridning, som upplevdes av mellan en fjärdedel och en tredjedel av eleverna. Catanzaro (2011) har sammanställt en forskningsöversikt kring flickors indirekta aggression. Hon menar att indirekt aggression inte enbart handlar om att angripa och skada någons sociala status. Det medför även att flickor upptäcker fördelar med tävlan och skillnader i grad av självförtroende. Hon betonar vidare att sociala medier har medfört att mobbningen numera pågår även via mobiltelefoner, mejl och chattrum.

Utifrån tidigare forskning är det alltså tydligt att mobbning kan kategoriseras i undergrupper på lite olika sätt. Ett sätt är att dels dela in begreppet i indirekt eller direkt mobbning och dels i verbal och icke-verbal mobbning. Direkt mobbning kan då vara verbal (att man säger något kränkande till en annan individ) eller icke-verbal (slag eller knuffar). Indirekt mobbning kan även den vara verbal (att man genom ryktesspridning försöker skada någon), eller icke-verbal (att man genom kroppsspråk kränker). Direkt, icke-verbal mobbning är alltså fysiska kränkningar medan indirekt, icke-verbal mobbning är psykologiskt kränkande (Rivers & Smith, 1994; Björkqvist et al., 1992; Duy, 2013).

I rapporten från Preventions- och utvecklingsenheten (2009) framkom att den vanligaste mobbningsformen var verbal mobbning. 13% av både pojkarna och flickorna uppgav att de utsatt för detta 2-3 gånger i månaden eller oftare. Därefter följde uteslutning, slag och sparkar, samt lögnar och rykten. Av de som utsatts för mobbning

uppgav en dryg tredjedel att mobbningen skett på skolgården. Omkring 20% angav att mobbningen skett i korridorer, och omkring 10% att den ägt rum i klassrummet. Bland pojkar svarade knappt 20% att mobbningen skett i omklädningsrum eller gymnastiksal.

Mobbning, kränkande behandling och genus

Som ovan nämnts uppger många forskare att direkt mobbning är vanligare bland pojkar, medan indirekt mobbning är vanligare flickor emellan. I detta avsnitt skall vi gå igenom mer grundligt hur detta tar sig i uttryck. Björkqvist et al. (1992) var bland de första att inkludera indirekta kränkingsformer i mobbningsforskningen. Björkqvist et al. belyser att det ofta påstås att pojkar är mer aggressiva än flickor och att det finns skillnader i hur aggressivitet tar sig uttryck mellan könen. De poängterar dock att den forskning som bedrivits främst fokuserat på de fysiska formerna av aggressivitet, vilket kan ha gett en snedvriden bild då aggressivitet kan tas i uttryck på olika sätt. Pojkar antas använda fysiska och direkta former oftare än flickor, medan de senare hellre använder verbala eller indirekta former. Flera andra forskare (Crick & Grotpeter, 1995; Frånberg & Wrethander, 2011) som undersökt mobbning med fokus på genus hävdar också att aggressivt beteende bland flickor har underskattats i den tidigare forskningen, eftersom man inte undersökt sådana former av aggressivt beteende som är vanliga bland flickor. De belyser att en anledning till detta kan vara att dessa beteenden är svårare att få syn på än de direkt fysiska och verbala, då de tar sig uttryck i mer indirekta och mindre synliga former.

Även Olweus (1999) har berört genusfrågan i sin mobbningsforskning och har funnit att betydligt fler pojkar än flickor mobbade andra. Även bland offren var något fler pojkar. Flera forskningsresultat (Olweus, 1999; Phillips, 2012; Björkqvist et al., 1992) visade att det var vanligare bland pojkar med direkt mobbning, än hos flickor, vilka oftare använde andra metoder än fysiskt våld. I dess forskningsresultat framkom det att flickor oftare använde indirekta metoder. Flickors mobbning beskrevs som mer subtil och svårare att komma åt, vilket även gör den mer svår att åtgärda. Pojkars mobbning beskrevs i dessa forskningsresultat som mer påtagliga och fysiska, vilket gör den lättare att upptäcka och åtgärda än flickors mobbning. Kaukiainen (refererad till i Björkqvist et al., 1992) framhåller att indirekt aggression används för att skada någon på ett sätt som verkar ouppsåttligt. Det är därför lättare att förbli oupptäckt.

Flera forskare (Zimmer-Gembeck et al. 2012; Björkqvist et al., 1992; Scheithauer et al., 2006; Rivers & Smith, 1994; Whitney & Smith, 1993; Naylor, Cowie, Cossin, de Bettencourt & Lemme, 2006) beskriver studier där man undersökt relationen mellan genus och mobbningsform i grundskolan och även de framhäver att direkt mobbning är vanligare bland pojkar och att indirekt mobbning är vanligare bland flickor. Rivers och Smith (1994) poängterar dock att indirekt mobbning involverade oftare *både* flickor och pojkar än vid direkt fysisk eller direkt verbal mobbning. Whitney och Smith (1993) belyste i sin undersökning det faktum att pojkar mobbades nästan uteslutande av andra pojkar, medan flickorna mobbades av både pojkar och flickor. Pojkar mobbade både flickor och pojkar, ofta fysiskt, medan flickor mobbade andra flickor, ofta indirekt.

Rivers och Smith (1994) söker en förklaring till att flickor och pojkar mobbar på olika sätt, och menar att en anledning kan vara att pojkar är fysiskt starkare och därför använder sig av direkt fysisk mobbning. Pojkar har även större och mer diffusa kontaktnät än flickor, vilka föredrar mindre och intimare kamratrelationer. Det kan

därmed vara så att indirekt mobbning är mindre effektivt bland pojkar, medan flickor kan göra mer skada genom ryktsespridning eller social uteslutning. I en rapport från Preventions- och utvecklingsenheten (2009), framkom bland annat att flickor upplevde mobbning och kränkande behandling som mer besvärande än pojkar gjorde.

Zimmer-Gembeck et al. (2012) belyser att flickor i större utsträckning än pojkar påverkas av relationell utsatthet. De tror att anledningen kan vara att flickor gör både sina vänner och andra till offer för denna typ av aggression. De hävdar dock att olika studier visar olika bilder av huruvida flickor är mer inblandade i relationella aggressioner än pojkar. De menar att flickors nära kamratrelationer har betraktats som bränslet för relationella aggressioner, medan detta inte på samma sätt är fallet för pojkar.

Scheithauer et al. (2006) tror att anledning till könsskillnader i mobbningsforskningen kan vara att olika kränkingsbeteenden har olika betydelser för pojkar respektive flickor. Former av direkt mobbning förknippas med sådant som anses viktigt bland pojkar, exempelvis gällande att positionera sig i hierarkin bland kamrater, medan relationellt aggressiva beteenden har ett värde hos flickor, i deras mindre kamratgrupper. Med hjälp av relationell mobbning kan flickor påverka sina sociala relationer, medan pojkar kan påverka sin sociala status med hjälp av direkt, synlig mobbning.

Mobbning i olika åldrar

Den största delen mobbning äger rum bland jämnåriga elever (Olweus, 1999; Whitney & Smith, 1993). Frånberg och Wrethander (2011) framhåller att mobbning var vanligare bland äldre skolelever än yngre. Björkqvist et al. (1992), som studerat indirekt mobbning, har konstaterat att denna aggressionsform är vanligare bland 11- och 15-åringar än bland 8-åringar. Såväl indirekta som direkta former av aggressivt beteende var vanligast i 11-årsåldern. Andra studier (Whitney & Smith, 1993; Zimmer-Gembeck et al. 2012), har däremot visat att mobbning var vanligare i de lägre åldrarna än i de högre. I studien av Whitney och Smith (1993) minskade förekomsten av mobbade elever kraftigt i takt med att eleverna blir äldre. Smith et al. (refererad i Scheithauer et al., 2006) anger några möjliga förklaringar till detta mönster. Yngre barn kan utsättas av fler som är äldre, men ju äldre eleverna blir desto mindre blir denna risk. Yngre barn har heller inte utvecklat tillräckliga sociala förmågor för att hantera utsatthet, och det är även möjligt att yngre elever definierar och upplever mobbning annorlunda än äldre elever. Zimmer-Gembeck et al. (2012) fann i sin studie att det främst var de så kallat tillhörande offren som minskade i antal vid högre ålder, medan de isolerade offren inte gjorde det. Förekomsten av elever som mobbar är också mer konstant över olika åldrar, med endast en svag minskning i takt med att eleverna blev äldre (Whitney & Smith, 1993).

I studien av Whitney och Smith (1993) framkom att yngre elever oftare ingriper om de ser att någon blir mobbad. Fler yngre än äldre elever tror också att de inte skulle kunna delta i mobbning. Trots att mobbningen avtar bland äldre elever tyder därmed inget på att äldre elever har mer sympati för offren, menar Whitney och Smith.

Orsaker till mobbning och kränkande behandling

Flera forskare menar att mobbning handlar om gruppprocesser (Damber, 2008; Olweus, 1999; Larsson, 2000). Larsson (2000) skriver att flera forskare (bl. a. Heinemann) har visat att mobbning inte har med egenskaper hos offret att göra, utan istället är ett uttryck för gruppens behov av att få utlopp för sin aggressivitet. Mobbaren väljer ett offer, vars sociala status ifrågasätts av övriga i gruppen. På så vis kan mobbaren vara säker på att angreppet kommer att lyckas och inte ifrågasättas. Vidare stärks mobbarens position genom att personerna runt omkring denne är rädda för att själva bli offer för mobbarens aggressivitet. Enligt Olweus (1999) leder dessa gruppprocesser till en känsla av minskat personligt ansvar. Anledningen till att barn inte alltid berättar om mobbningen, menar han, kan vara att offret ser det som ett personligt nederlag, eller också kan han/hon ha utsatts för hot av mobbarna och vågar inte berätta av rädsla för att mobbningen då ska bli ännu värre. Larsson (2000) menar att det utvalda offret blir en gemensam fiende och ökar sammanhållningen i gruppen som mobbar. Offret tillskrivs en mängd dåliga egenskaper som får gruppmedlemmarna att känna sig mycket bättre själva. Ju svagare man känner sig, desto större behov har man av någon som man kan överglänsa, samt av sammanhållningen som en gemensam fiende ger. Alla i gruppen vet att offret kommer att bli helt utesluten. Denne ses inte som en människa, utan förminskas till de egenskaper han/hon tillskrivits. Damber (2008) framhäver att många av de som deltar i mobbning aldrig kunnat tro att de skulle bli mobbare innan mobbningen började. Det kan börja som lite skvaller som sedan eskalerar tills mobbarna gör saker de inte trott var möjligt. Hon skriver också att man kan vara medmobbare utan att veta om det själv, exempelvis genom att vara en tyst åskådare. Damber betonar vidare att mobbning handlar om makt och hierarkiska maktstrukturer. Osäkerhet i en grupp kan bli till en tydlig maktkamp. Om en elev själv är kränkt blir statusbehovet ännu tydligare. En negativ ledare påverkar ofta de som finns runt omkring till beteenden som kan skada andra. Ofta är rädslan för att bli utsatt för mobbning större än modet att säga ifrån.

Alla människor har någon gång blivit kränkta av föräldrar eller kamrater, menar Larsson (2000). Eftersom vi alla behöver våra vänner och föräldrar, offerar vi oss själva, förlåter dem som kränkt oss och tänker att det var bra att de agerade som de gjorde. Denna hållning leder i sin tur, enligt Larsson, till att vi agerar med okänslighet när andra blir kränkta, för att bevisa att vi själva inte tog någon skada när vi blev kränkta. Hon resonerar vidare att ensamhet har låg status, vilket medför att en person som riskerar att uteslutas ur sin grupp är villig att offra nästan vem som helst i gruppen i sitt eget ställe. Att själv dra sig ur ett oönskat grupp beteende kräver starkt civilt mod, som få människor har.

Damber (2008) framhåller att trakasserier och mobbning aldrig förekommer enbart på individnivå, utan måste sättas in i ett sammanhang. Hon menar att skolan måste identifiera problemen i tid, för att ett framgångsrikt arbete ska kunna ske. Orsakerna till mobbningen finns på flera nivåer. Därför är relationer och kommunikation elever emellan, och mellan elever och vuxna, avgörande för förekomsten av mobbning. Även skolans klimat och attityder är viktiga. Detta understryker även Larsson (2000), som menar att mobbning börjar med att vuxna tillåter att principer som jämlikhet mellan människor sätts ur spel. I grupper där det är dålig stämning och medlemmarna känner sig osäkra är risken för mobbning störst, framhåller

Damber (2008), och menar vidare att utmaningen ligger i att se hur orsaker på olika nivåer samspelar för att skapa trygghet eller rädsla.

Skolverkets granskning av arbetet mot kränkande behandling (2002) lyfter fram att de skolor där lärarna arbetar i lärarlag visade sig ha högre trivsel och mindre kränkningar. En dålig organisation och ett otydligt ledarskap kan däremot leda till ett inkonsekvent förhållningssätt, vilket ger kränkningar fritt spelrum. Även klassernas och skolans storlek samt hur många vuxna som finns på skolan har stor betydelse. Damber (2008) menar vidare att stress och oro, exempelvis på grund av omorganiseringar eller många lärarbyten, kan leda till att kränkningar lättare uppstår. Elevernas arbetsbörda kan också ha betydelse. Om eleverna känner sig understimulerade eller inte har något att göra på rasterna kan de bli rastlösa och rikta oron mot omgivningen istället för det egentliga problemet.

Den som utsätts för mobbning är ofta osäker, menar Damber (2008), och detta kan leda till att han eller hon inte säger ifrån, utan låter kränkningarna pågå i tysthet. Larsson (2000) betonar att den mobbade kämpar för att förneka mobbningen eftersom ett erkännande skulle innebära att de andra, mobbarna, har rätt och gör rätt. Vidare menar hon att det som krävs för att den mobbade ska erkänna sanningen är att personen känner sig riktigt trygg, vilket få mobbade gör. Därför, skriver hon, är det inte säkert att den mobbade erkänner mobbningen ens i en anonym enkät. Enligt Olweus (1999) finns det två typer av mobboffer. Det passiva eller undergivna mobboffret är osäkert, har dåligt självförtroende och lätt till gråt. En sådan person har få eller inga vänner. Det provocerande mobboffret, som är mindre vanligt, är ofta rastlöst och har svårt att koncentrera sig. Denne försöker ge igen när han eller hon blir attackerad och kan även försöka mobba andra. Trots att mobbning inte har med mobboffrets egenskaper att göra, försöker man i skolan ändå åtgärda mobbning genom att berätta för offret att denne har ett avvikande beteende, menar Larsson (2000).

Olweus menar vidare att det även finns vissa huvuddrag hos mobbaren. Denne kan exempelvis ha en mer positiv inställning till våld än andra elever, ha ett starkt behov av att trycka ner och dominera andra, och uppträder ofta aggressivt även mot vuxna. De kan ha svårt för att underordna sig regler och visar ingen medkänsla mot elever som blir mobbade (Olweus, 1999). Detta menar även Björk (refererad i Frånberg & Wrethander, 2011), som också betonar att makten i en relation måste återskapas om och om igen, vilket gör mobbning till ett användbart redskap. Damber (2008) menar att mobbning *kan* bero på osäkerhet hos mobbaren, men denna osäkerhet innebär inte att mobbaren är ängslig eller har dåligt självförtroende. Snarare handlar det om brist på trygghet, bekräftelse och kärlek. Men långt ifrån alla som mobbar har sådana personliga problem, påpekar hon. Enligt Larsson (2000) har mobbaren en destruktiv auktoritet, med syfte att skada någon annan och öka klyftan mellan sig själv och offret. Hon menar vidare att mobbaren förtrycker andra därför att han/hon behöver det, och utnyttjar därigenom andras sårbarhet.

Konsekvenser av mobbning

Olweus (1999) menar att mobbning kan förstöra stora delar av ett barns uppväxt, samt ofta påverkar deras vuxna liv negativt. Långvarig mobbning kan, även långt efter att den upphört, leda till negativ självbild och depressiv attityd. Ibland går det så långt som till självmord. Han menar vidare att det är en grundläggande rättighet att slippa bli utsatt för övergrepp och förnedring.

Larsson (2000) menar att svåra kränkningar kan få djupgående konsekvenser för den unga människans utveckling och självbild. Den som blir drabbad känner skuld över mobbningen, och dennes utveckling hämmas, eftersom stödet från kamrater saknas i frigörelsen från föräldrarna. Den mobbade får en osäker identitet och utvecklar försvarsmekanismer som kan göra umgänget med andra människor svårt. Trygghet i tillvaron är en förutsättning för en sund utveckling mot vuxenlivet. Avsaknad av detta kan leda till asociala tendenser, depression, självdestruktivitet och självmord. Den som blir mobbad måste få hjälp med att bli av med sin skuldkänsla. På så sätt kan de själsliga sårerna läkas och den utsatta känna lättnad och befrielse. I rapporten från Preventions- och utvecklingsenheten (2009), påpekas att de elever som uppger att de blivit mobbade i mer än ett år (42%) riskerar att drabbas av anpassningssvårigheter till såväl skola och arbete som familjeliv. Mobbningen kan även ge psykiska konsekvenser som depression och ångest. Vidare framhåller man att mobbning också kan leda till isolering och ökad utsatthet för den mobbade. Även självmord kan vara en konsekvens av mobbning. Phillips (2012) framhåller att den som blivit mobbad riskerar att drabbas av ångest, depression, svårigheter att skapa relationer och kommunicera och liknande, som denne bär med sig resten av livet. Lindberg (refererad i Frånberg & Wrethander, 2011) poängterar att barn och unga som blivit mobbade ofta känner skam, vilket kan vara en förklaring till att de inte berättar för vuxna om mobbningen. Han menar att om den mobbade berättar, så bekräftar denne att han/hon inte duger. Han menar att skamkänslorna skulle kunna vara en starkare anledning att inte berätta, än rädslan för att bli mer utsatt. Skammen är vidare det som ger upphov till ångest och depression.

I rapporten från Preventions- och utvecklingsenheten (2009) poängteras att även mobbaren befinner sig i en riskzon, då en del mobbare tidigt debuterar med alkohol. Pojkar som mobbar flickor löper större risk att hamna i kriminalitet som vuxna, och flickor som mobbar riskerar att bli utsatta för misshandel senare i livet. Även Phillips (2002) betonar att den som mobbar löper vissa risker, bland annat att det finns en stor risk att den som mobbar fortsätter att mobba, om ingen vuxen ingriper. Hon menar därför att det är mycket viktigt att vuxna ingriper så fort de får kännedom om att mobbning förekommer. Även förebyggande arbete är viktigt.

Cross (refererad i Frånberg & Wrethander, 2011) menar att kategorisering av människor kan leda till stigmatisering, vilket innebär ett nedvärderande och förakt mot personer eller grupper som avviker från normen. En ytterligare konsekvens av mobbning, som Larsson (2000) framhåller, är att det missgynnar förmågan att utveckla ett demokratiskt medvetande. Istället lär sig eleverna att det är tillåtet att värdera olika människor på olika sätt, att det finns goda skäl att förtrycka andra samt att respekt för den enskilde individen kan offras för gruppens intressen.

Nolltolerans mot kränkande behandling

År 1989 antog FN:s generalförsamling en konvention om barnens rättigheter. En konvention som upplyfte alla barns rättigheter och lika värde, där inget barn får utsättas för någon form av diskriminering (SFS 2008:567). Sverige var ett av de första länderna att skriva under, och nu har jordens samtliga länder utom två skrivit under på denna konvention. Enligt artikel 19 skall barn skyddas mot alla former av våld, skada eller övergrepp, så väl fysiska som psykiska. Barn skall enligt denna artikel även skyddas från vanvård, försumlig behandling, misshandel och utnyttjande. Det finns även artiklar i konventionen som är direkt riktade mot skolan. I artikel 28 och 29 står bland annat att

skolans verksamhet måste bedrivas på ett sätt som är förenligt med barnens mänskliga värdighet och i överensstämmelse med konventionen. Konventionen är förvisso ingen lag i sig, men skollagen och andra lagar får inte motsätta sig något av det som står i artiklarna (Unicef).

Sedan 2010 finns en ny skollag i Sverige (SFS 2010:800), där det tydligt också markeras att de demokratiska värdena och respekten för alla människors lika värde, det som FN:s konventioner om mänskliga rättigheter grundas på, är utgångspunkten för hela skollagen. I Skollagens första kapitel 4 § betonas att ett av utbildningen inom skolväsendets syften är att förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och i 5§ förstärks detta ytterligare genom bestämmelsen om att utbildningen måste utformas i överensstämmelse med de mänskliga rättigheterna så som människolivets okränkbarhet, alla människors lika värde, individens frihet och integritet, jämställdhet samt solidaritet mellan människor. Utbildningen skall enligt 5§ dessutom utformas i överensstämmelse med de grundläggande demokratiska värderingarna och upplyfter att var och en som verkar inom denna utbildning skall aktivt motverka *alla* former av kränkande behandling.

Problem och frågeställning

Skollagen (SFS 2010:800) belyser att det råder nolltolerans mot kränkande behandling i skolans verksamhet. Ingen form av kränkning är acceptabel, varken fysiska, psykiska eller verbala.

I tidigare forskning har fokus till stor del legat på direkta verbala och fysiska kränkningar och mobbning. Många forskare (bland annat Björkqvist et al., 1992) menar att det kan bero på att indirekta och icke-verbala kränkningar är svårare att upptäcka. Då denna kränkingsform är vanligare bland flickor (Björkqvist et al., 1992), har detta medfört att flickorna varit osynliga i forskningen om mobbning och kränkande behandling. I vår undersökning valde vi därför att fokusera på icke-verbala direkta/fysiska och indirekta/psykiska kränkningar och att försöka fånga elevers egna upplevelser av detta.

Vårt syfte var dels att undersöka förekomsten av icke-verbala kränkningar i två skolor bland barn i åldrarna 9-12 år. Anledningen till att vi valde elever i dessa åldrar var dels att vår lärarbehörighet sträcker sig upp till skolår 6, och dels att vi trodde att yngre elever skulle få svårigheter att läsa och besvara frågorna. Även om ålderskillnaderna i urvalsgruppen inte är stora, ville vi ändå undersöka om det fanns några skillnader. Tidigare studier (till exempel Björkqvist et al., 1992) har visat att förekomsten av olika kränkingsformer varierar i olika åldersgrupper. Vi ville även undersöka elevernas upplevda trygghet i skolan. Våra frågeställningar var:

- Hur vanligt förekommande är olika typer av icke-verbal kränkande behandling bland elever i åldrarna 9-12 år?
- Finns skillnader i upplevelse av kränkande behandling mellan flickor och pojkar?
- Känner eleverna trygghet och trivsel i skolan?
- Finns skillnader i upplevd trygghet och trivsel mellan pojkar och flickor?

Metod

Respondenter

För att undersöka våra frågeställningar valde vi att genomföra en enkätundersökning bland elever i åldrarna 9-12 år. Sammanlagt fick 131 elever, från två olika skolor svara på enkäten. På skola A, som låg i Västra Göteborg, genomfördes undersökningen bland 66 elever i år 3-5, sammanlagt tre klasser. På skola B, som låg i Östra Göteborg, deltog fyra klasser i år 3-6, sammanlagt 65 elever. Av det totala antalet var 70 pojkar och 61 flickor. Av de deltagande var 40 elever 9 år, 39 var 10 år, 35 var 11 år och 17 elever var 12 år.

Vi gjorde ett bekvämlighetsurval, där vi valde ut de skolor vi haft kontakter med tidigare. Vid urvalet togs därmed inte några särskilda hänsyn. Anledningen till detta var att vi ansåg att kränkningar förekommer på alla skolor, oavsett geografisk plats, socioekonomisk status eller dylikt.

Frågeformulär

Den enkät som användes i undersökningen bestod av tre delar (se bilaga 1). Utöver dessa förekom två bakgrundsfrågor, där det frågades efter respondentens kön och ålder.

I den första delen undersöktes hur ofta respondenten varit utsatt för olika typer av icke-verbala kränkningar, både psykiska och fysiska. I denna del gavs 15 olika påståenden, exempelvis ”*Jag upplever att andra barn på skolan... ..himlar med ögonen åt något jag sagt/gjort*” (psykiskt) och ”*Jag upplever att andra barn på skolan... ..knuffar till mig med axeln eller armbågen*” (fysiskt). Av dessa påståenden betraktar vi tio som psykiska och fem som fysiska. Samtliga påståenden skulle besvaras utifrån en sexgradig Likertskala, graderad från ”Aldrig” = 1 till ”3 ggr/vecka eller oftare” = 6 på skalan. I samband med dessa frågor ställdes även två öppna frågor, med möjlighet för eleven att själv beskriva andra sätt på vilka han eller hon blivit utsatt för kränkningar. Den första av dessa frågade efter händelser som fått eleven att känna sig utanför, och den andra efterfrågade händelser som fått eleven att känna sig otrygg.

Därefter följde en del, bestående av fyra frågor, som undersökte vem eller vilka som utsatt eleven för kränkningar. De två första frågorna undersökte vem eller vilka som oftast fått eleven att känna sig utanför eller bortgjord. Där skulle respondenterna först kryssa i ett av svarsalternativen som avsåg ta reda på förövarens kön samt om det var en eller flera, till exempel ”en pojke” eller ”flera flickor”, sedan kryssa i ålder på förövaren/förövarna i förhållande till respondenten, exempelvis ”Yngre än mig” eller ”I samma ålder som mig”. Därefter följde två liknande frågor, med samma svarsalternativ, men som efterfrågade förövare som fick respondenten att känna sig otrygg genom fysiskt våld.

I den sista delen undersöktes elevens uppfattning om trivsel och kamrater på skolan i allmänhet. Här ombads eleven ange på en skala hur väl olika påståenden stämde in på honom eller henne. Exempel på påståenden var ”Jag känner mig trygg på skolgården” eller ”Jag känner mig omtyckt av mina klasskamrater”. Samtliga påståenden skulle besvaras utifrån en femgradig Likertskala där 1 = stämmer inte alls och 5 = stämmer mycket bra.

Frågorna vi använde oss av i formuläret var en sammanställning av de frågor vi upplevde vara vanligast förekommande i tidigare undersökningar inom vårt område (se till exempel Preventions- och utvecklingsenheten, 2009; Whitney & Smith, 1993).

Tillvägagångssätt

För genomförandet av enkätundersökningen avsattes ett besök per klass. I samtliga klasser började vi med att presentera oss själva och vår undersökning i helklass. Vi berättade om vad vi undersökte, förklarade vad icke-verbala kränkningar betyder och att eleverna kunde hjälpa oss genom att fylla i enkäten. Vi betonade att de skulle vara anonyma i undersökningen och att det var viktigt att de svarade ärligt på frågorna.

På skola A bedömde lärarna att det skulle vara svårt att låta eleverna fylla i enkäten i helklass. De föredrog att vi tog ut eleverna i mindre grupper, för att bättre kunna hjälpa och förklara, samt för att eleverna skulle få mer lugn och ro. Vi lät därför grupper om 4-8 personer följa med oss ut ur klassrummet till ett angränsande rum. Där gick vi kort igenom de olika frågorna, samt gav vidare instruktioner om hur formuläret skulle fyllas i, exempelvis genom att förklara vad olika skalsteg betydde. Därefter placerade vi ut eleverna så att de satt en bit ifrån varandra, för att undvika att de pratade med varandra eller tittade på grannens svar. Därefter delade vi ut frågeformuläret och ett kuvert att lägga det ifyllda formuläret i. Eleverna fick sedan fylla i enkäten på egen hand. Vi hjälpte till med att förklara ord eller ge ytterligare instruktioner om någon behövde det, men var noga med att inte titta på hur eleverna svarat. När eleverna var klara fick de gå tillbaka till klassrummet, och vi hämtade en ny grupp.

På skola B hade vi inte möjlighet att ta ut eleverna gruppvis, utan de fick fylla i frågeformulären i helklass i klassrummet. Vi gav därmed även alla instruktioner i helklass. På grund av att enkäten ifylldes i klassrummet, kunde vi inte sprida ut eleverna, utan de fick sitta på sina ordinarie platser. Vi kunde därmed inte säkerställa att de inte såg vad bänkgrannen svarat.

Databearbetning

För att göra jämförelser mellan grupper använde vi oss av oberoende T-test samt Paired-samples T-test, båda med en signifikansnivå på $p < ,05$. Data bearbetades med statistikprogrammet SPSS.

Resultat

I vår undersökning uppgav 63% av eleverna att de utsatts för icke-verbala kränkningar denna termin. På Skola A svarade 67% av eleverna att de blivit utsatta för icke-verbala kränkningar denna termin och på Skola B uppgav 57% av eleverna att de utsatts för detta. Större andel flickor (67%) än pojkar (60%) uppgav att de utsatts för icke-verbala kränkningar denna termin.

Ett medelvärde för varje individ på hur ofta man utsatts för någon typ av psykisk respektive fysisk kränkning räknades ut. Medelvärdet för förekomsten av psykiska

kränkningar var $M = 1,75$, $s = ,79$, och för fysiska kränkningar var medelvärdet $M = 1,55$, $s = ,82$.

I Tabell 1 redovisas hur många procent av flickor respektive pojkar som upplevt var och en av kränkingsuttrycken någon gång denna termin, det vill säga som svarade ”Ca 1 gång/månad eller mindre”, ”Ca 1 gång/vecka”, ”Ca 2-3 ggr/vecka” eller ”3 ggr/vecka eller oftare” på respektive fråga. Den typ av kränkning som var vanligast bland flickor var att andra viskar om eleven. Detta uppgav 36,1% av flickorna att de hade upplevt någon gång denna termin eller oftare och denna kränkning stod därmed ut jämfört med de andra. Även bland pojkar var denna kränkingsform vanligast, jämte att andra barn suckar åt något eleven sagt eller gjort (24,3% för var och en av dessa).

Tabell 1

Förekomst av icke-verbala kränkningar bland flickor respektive pojkar i åldrarna 9-12 denna termin

	<u>Flickor</u>	<u>Pojkar</u>
<u>Jag upplever att andra barn på skolan...</u>	<u>Procent¹</u>	<u>Procent¹</u>
Himlar med ögonen åt något jag sagt/gjort	24,6	17,1
Suckar åt något jag sagt/gjort	26,2	24,3
Fnittrar elakt åt något jag sagt/gjort	26,2	22,9
Härmar mig eller gör grimaser så att jag känner mig dum	16,4	21,4
Viskar om mig	36,1	24,3
Går när jag kommer	21,3	10,0
Låtsas att de inte ser mig	24,6	12,9
Låtsas att de inte hör när jag pratar	27,9	12,9
Inte låter mig vara med på lekar	14,8	15,7
Skrämmer mig med elaka blickar	11,5	8,6
Knuffar till mig med axeln eller armbågen	13,1	12,9
Puttar mig eller lägger fällben	8,2	17,1
Är extra hårdhänt mot mig under lekar	8,2	12,9
Sparkar eller slår mig	8,2	14,3
Gömmer, förstör eller tar saker från mig	23,0	14,3

¹Procent beräknat på flickor respektive pojkar som svarat att de någon gång utsatts för icke-verbala kränkningar i skolan denna termin.

²Ovanstående former av kränkningar räknas som psykiska, nedanstående som fysiska.

Samtliga kränkningar, utom den som berör sparkar och slag, hade bland de flesta upplevts en gång i månaden eller mindre, av dem som angett att det skett någon gång denna termin. Detta gällde för såväl flickor som pojkar. Den typ av kränkning som flest

flickor upplevt 3 gånger i veckan eller mer var att någon puttas eller lägger fällben (40%). Bland pojkar var motsvarande att andra barn är extra hårdhänta under lekar, samt låtsas att de inte ser eleven (33,3% för vardera).

Vem känner man sig kränkt av? – icke-verbal, psykisk kränkning

När det gäller vem eller vilka eleverna oftast upplever sig bortgjorda eller utfryssta av visade det sig att majoriteten på denna fråga (58,8%) uppgav att de aldrig känt så. En större andel flickor än pojkar uppgav dock att de varit med om att känna sig bortgjorda eller utfryssta (52,4% respektive 28,6%). Generellt sett var det vanligaste att man känt sig bortgjord/utfrysst av en grupp med både flickor och pojkar (10,7%). På grund av en brist i enkätens utformning hade några elever på denna fråga satt flera kryss. Om de satt kryss för både ”En pojke” och ”Flera pojkar i grupp” har vi tolkat svaret som det sistnämnda. Om de kryssat för ”En pojke” och ”En flicka” har vi tolkat det som ”En grupp med både pojkar och flickor”. Bland de flickor som känt sig bortgjorda/utfryssta var det vanligast att en flicka utsatte dem för detta (34,4%), och bland de pojkar som upplevt detta var en pojke det vanligaste (45%), se Tabell 2.

Tabell 2

Andel pojkar och flickor som uppgett sig blivit bortgjorda/utfryssta, med avseende på förövarens kön och antal

	Flickor	Pojkar
En pojke	9,4	45,0
Flera pojkar i grupp	9,4	10,0
En flicka	34,4	10,0
Flera flickor i grupp	21,9	5,0
En grupp med både pojkar och flickor	25,0	30,0
Totalt	100	100

Vi frågade även efter hur gamla de var, som eleverna oftast känner sig bortgjorda eller utfryssta av. Drygt hälften (56,5%) av dem som svarat på denna fråga uppgav att de aldrig känt sig bortgjorda eller kränkta. Bland dem som hade upplevt detta var det vanligast att förövaren var i samma ålder som den som blivit kränkt (27,5%). Även denna fråga var utformad på så sätt att några elever, totalt 8,4% av de tillfrågade, kryssat för flera alternativ. I instruktionerna i frågeformuläret framgick inte tydligt hur många svarsalternativ som kunde kryssas för. Eftersom det inte fanns något svarsalternativ för blandande åldrar, har vi inte kunnat tolka deras svar.

Inga pojkar uppgav att de blivit utsatta av någon yngre än de själva, medan en betydligt större andel pojkar än flickor blivit utsatta av någon äldre (38,9% respektive 3,6%).

Vem känner man sig kränkt av? – Icke-verbal, fysisk kränkning

Vad gäller fysisk, icke-verbal kränkning visade det sig att nästan tre fjärdedelar (71%) uppgav att de aldrig varit utsatta för knuffar, sparkar eller slag på denna fråga. Totalt svarade 16% att de oftast blev utsatta av en pojke. Även när det gäller ålder på dem som oftast kränker eleverna genom knuffar, sparkar och slag, svarade nästan tre fjärdedelar på denna fråga (72,5%) att de aldrig varit med om detta. Det var vanligast att

den som kränkte var i samma ålder som den som blivit kränkt (14,5%). Liksom på frågan om ålder på dem som fått eleverna att känna sig bortgjorda eller utfryssta, förekom det även här att några elever kryssat för flera alternativ. På denna fråga var det 6,1% av samtliga, vilkas svar vi inte kunnat tolka.

Tabell 3 redovisar pojkars och flickors svar gällande kön och antal personer som utsatt dem för knuffar, sparkar och slag. Av antalet medverkande i undersökningen uppgav 27,9% av flickorna samt 24,3% av pojkarna att de blivit knuffade, sparkade eller slagna. Bland de som uppgav kön och antal på förövarna vid fysiska kränkningar svarade såväl flickor som pojkar att det var vanligast att en pojke utsatt dem för detta (52,9% av flickorna och 70,6% av pojkarna uppgav detta). Bland såväl de pojkar som flickor, vilka uppgett ålder på förövaren, var det vanligast att ha blivit utsatta för fysiska kränkningar av någon i samma ålder (58,3% för flickorna och 75% för pojkarna).

Tabell 3

Andel pojkar och flickor som uppgett sig blivit knuffade, sparkade eller slagna, med avseende på förövarnas kön och antal

	Flickor	Pojkar
En pojke	52,9	70,6
Flera pojkar i grupp	5,9	23,5
En flicka	5,9	0
Flera flickor i grupp	11,8	0
En grupp med både pojkar och flickor	23,5	5,9
Totalt	100	100

Upplevelse av kränkning i olika åldersgrupper

Av antalet medverkande i undersökningen uppgav 45% av 9-åringarna, 33,3% av 10-åringarna, 45,8% av 11-åringarna och 11,8% av 12-åringarna att de blivit bortgjorda/utfryssta. Tabell 4 redovisar vem, med avseende på kön och antal, som 9-, 10-, 11- och 12-åringar upplevt sig bortgjorda eller utfryssta av. Bland 10-åringarna var bortfallet 2,6% och bland 11-åringarna 2,9%. Samtliga 9- och 12-åringar svarade på frågan.

Tabell 4

Andel 9-, 10-, 11- och 12-åringar som uppgett sig blivit bortgjorda/utfryssta, med avseende på förövarnas kön och antal

	9 år	10 år	11 år	12 år
En pojke	38,9	15,4	15,8	0
Flera pojkar i grupp	16,7	0	10,5	0
En flicka	16,7	38,5	21,1	50,0
Flera flickor i grupp	11,1	23,1	10,5	50,0
En grupp med både flickor och pojkar	16,7	23,1	42,1	0
Totalt	100	100	100	100

Vi frågade även efter hur gamla de var, som 9-, 10-, 11- och 12-åringar känt sig bortgjorda eller utfrysta av. I samtliga åldersgrupper var det vanligast att förövaren var i samma ålder som den som blivit kränkt. Bland 9-åringar hade 64,3% svarat detta, bland 10-åringar 78,6%, bland 11-åringar 93,8% och bland 12-åringar 50%.

I samtliga åldersgrupper, utom bland 12-åringarna, var det vanligast att den som utsatt dem för fysiska kränkningar var en pojke. Bland 12-åringarna var det istället vanligast med en flicka eller en grupp flickor. Det var även för dessa typer av kränkningar vanligt att förövaren var i samma ålder som eleven som känt sig utsatt. (För 9-åringarna var det 66,7%, för 10-åringarna 42,9%, för 11-åringarna 100% och för 12-åringarna var det 50% som svarade att förövaren var i samma ålder som de själva).

Jämförelser mellan pojkar och flickor i förekomst av kränkning

För att undersöka eventuella skillnader mellan könen med avseende på kränkningar gjordes ett oberoende T-test med alla kränkningsformer som beroende variabler. Där framkom att det fanns statistiskt signifikanta skillnader mellan pojkar och flickor endast gällande upplevelsen av att andra barn på skolan ”himlar med ögonen åt något jag sagt/gjort” och ”går när jag kommer”. Den förstnämnda kränkningsformen var mer vanligt förekommande bland flickor ($M = 1,9$, $s = 1,0$) än pojkar ($M = 1,6$, $s = ,9$), $t(129) = -2,13$, $p = ,04$. Även den sistnämnda kränkningsformen visade att det var vanligare förekommande bland flickor ($M = 1,8$, $s = 1,3$) än pojkar ($M = 1,4$, $s = ,7$), $t(92,82) = -2,29$, $p = ,02$.

De angivna kränkningarna i enkäten delades in i psykiska och fysiska former, och ett sammanslaget medelvärde för respektive kränkningsform räknades ut för varje individ. De sammanslagna variablerna för psykiska respektive fysiska kränkningar, användes för att göra ett Paired-samples T-test, där vi analyserade om det fanns några skillnader mellan förekomsten av psykiska och fysiska kränkningar bland flickor respektive pojkar. Bland pojkarna fanns ingen statistiskt signifikant skillnad mellan psykiska och fysiska kränkningar. Däremot uppgav flickorna att de i högre grad blev utsatta för psykiska ($M = 1,8$, $s = ,8$) än fysiska ($M = 1,5$, $s = ,6$) icke-verbala kränkningsformer, $t(60) = 5,31$, $p = 0,00$. Skillnaden mellan psykiska och fysiska kränkningsformer hos flickor var därmed statistiskt signifikant.

Jämförelser mellan pojkar och flickor med avseende på trivsel och trygghet

På frågorna om trygghet och trivsel hade 29% av eleverna kryssat 1 eller 2 på en femgradig Likertskala, vid minst ett påstående. Vidare tog vi fram en sammanslagen variabel på frågorna om trygghet och trivsel genom att räkna ut ett samlat medelvärde för varje individs svar på dessa frågor. Ett oberoende T-test visade en statistiskt signifikant skillnad mellan flickor och pojkar i den sammanslagna variabeln gällande hur eleverna kände sig trygga och trivdes på skolan, $t(108) = 2,09$, $p = ,04$, på så sätt att flickor uppgav lägre grad av trygghet och trivsel i skolan överlag ($M = 4,0$, $s = ,9$) än pojkarna ($M = 4,3$, $s = ,7$).

Det fanns endast en statistiskt signifikant skillnad mellan pojkar och flickor på två av frågorna om trivsel och trygghet i skolan. Den ena var hur väl eleverna trivdes med sina klasskamrater, $t(129) = 2,10$, $p = ,04$, på så sätt att flickor uppgav en lägre grad av trivsel ($M = 4,1$, $s = 1,1$) än pojkarna ($M = 4,4$, $s = ,9$). Den andra frågan som visade på en signifikant skillnad var om eleverna umgicks med dem de helst vill umgås

med, $t(115) = 2,19$, $p = 0,03$. Även här uppgav flickorna detta i lägre grad ($M = 4,1$, $s = 1,1$) än pojkarna ($M = 4,5$, $s = ,9$).

Diskussion

Enkätstudien visar att 63% av de tillfrågade eleverna rapporterade att de blivit utsatta för någon typ av icke-verbal kränkning under denna termin. Bland pojkarnas resultat framkom inga signifikanta skillnader i vad som var vanligast förekommande av psykiska och fysiska kränkningar. Flickorna uppgav däremot att de i högre grad blev utsatta för psykiska än fysiska icke-verbala kränkningar. I de fall någon blivit utsatt för psykiska kränkningar uppgav eleverna i enkätstudien att det oftast var en ensam förövare och av samma kön som de själva. Överlag skilde sig typvärdet för vem förövaren var bland psykiska kränkningar beroende på de svarandes ålder på så sätt att bland 9-åringar var det vanligaste att förövaren var en pojke, bland 10-åringar var en flicka det vanligaste, bland 11-åringar var det vanligast med en blandad grupp med pojkar och flickor, och bland de få 12-åringar som angivit förövarens kön och antal var det lika vanligt med en flicka som en grupp flickor. Då dessa typvärden endast är beroende av den svarandes ålder, och inte kön, kan könsfördelningen i olika åldrar spela in. När det däremot handlade om fysiska kränkningar uppgav störst andel av både flickor och pojkar, oberoende av ålder (med undantag för de få 12-åringar som svarat på denna fråga), att förövaren var en pojke. Dessa resultat stämmer både överens med Olweus forskning (1999), som visat att elever oftast blev utsatta av jämnåriga, samt med Whitney och Smiths studie (1993), som belyste det faktum att pojkar kränkte både pojkar och flickor, ofta fysiskt, medan flickor ofta kränkte andra flickor, med indirekta former.

De kränkningsuttryck i vår enkätstudie, som överlag var vanligast bland flickor, var att andra viskade om dem eller låtsades att de inte såg dem. Även bland pojkar var de allra mest vanliga kränkningsuttrycken att betrakta som psykiska: att andra viskar om dem, samt att andra suckade åt något de sagt eller gjort. Tidigare studier (Olweus, 1999; Björkqvist et al., 1992) som jämfört mobbning och kränkande behandling hos flickor och pojkar, har visat att psykisk mobbning är vanligare bland flickor, och fysisk är vanligare bland pojkar. På sätt och vis verifierar våra resultat detta, då psykiska kränkningsformer är vanligare än fysiska hos flickor, samt att andelen psykiska kränkningsformer inte var lika hög bland pojkar och att störst andel både flickor och pojkar anger att förövaren vid fysiska kränkningar var en pojke. Vad vi *däremot* anser bör upplyftas, är att även om andelen fysiska kränkningar var större bland pojkar, så var inte denna i majoritet. Det fanns i vår undersökning, som tidigare nämnts, ingen statistiskt signifikant skillnad mellan förekomsten av psykiska och fysiska kränkningar hos pojkar. Vi tror, i likhet med Scheithauer et al. (2006) att psykiska kränkningar är vanligast bland flickor på grund av att de ofta umgås i mindre och intimare grupper där dessa kränkningar gör mer skada.

När kränkningar blir upprepade och övergår till systematiska övergrepp mot ett barn kallas det mobbning (Olweus, 1999). Mobbning i skolans värld är vanligt förekommande. Enligt en rapport från Preventions- och utvecklingsenheten (2009), som undersökt mobbning på skolor i Göteborg 2008, svarade 11,1% att de blivit mobbade (enligt Olweus definition) 2-3 gånger i månaden under de senaste månaderna.

Mobbning och trakasserier kan dessutom vara brottsliga handlingar enligt brottsbalken, och leda till åtal om det exempelvis gäller misshandel, vållande till kroppsskada, olaga hot eller tvång. Enligt vår studie angav hela 63% av de tillfrågade eleverna att de utsatts för någon form av icke-verbal kränkning denna termin, och i lagen (SFS 2010:800) används inte begreppet mobbning längre, utan istället *trakasserier* och *kränkande behandling* i och med införandet av nolltolerans. I *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011* (Lgr11) betonas att:

alla som arbetar på skolan ska medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen /.../ [och] aktivt motverka diskriminering och kränkande behandling av individer eller grupper (Skolverket, 2011, s 12).

Barn- och elevskyddslagen (SFS 2006:67) lägger allt ansvar på skolan när barn eller elever utsatts för kränkande behandling. När ett fall går till rätten ligger bevisbördan på att skolan kan uppvisa att den vidtagit alla tänkbara åtgärder för att förebygga, motverka och stoppa all kränkande behandling som begåtts. Vi tror att det kan vara lätt att glömma bort att det inte bara är viktigt att förebygga kränkande behandling, utan även en *lagstiftad skyldighet* enligt SFS:2006:67. Vi tycker att det är en intressant fråga om var man ska lägga ”ribban” vid åtgärder av kränkande behandling. Att 63% av eleverna i enkäten uppgav sig ha varit utsatta för någon typ av kränkande behandling är å ena sidan att betrakta som en hög siffra, men om man tittar på de sammanslagna medelvärdena för psykiska och fysiska kränkningar kan de å andra sidan betraktas som låga värden. Vad ska man som skola reagera på, när man ska sätta in åtgärder?

Elever, precis som vuxna, har rätt till en trygg och säker miljö enligt arbetsmiljölagen (SFS 1977:1160), en lag som även gäller inom skolans verksamhet, eftersom skolan räknas till elevernas ”arbetsplats”. Som framkommit i vår studie kände sig de flesta elever trygga i skolan. Det är dock viktigt att poängtera att denna rättighet inte enbart ser till majoriteten, utan till *samtliga* elever i skolan. Alla elever har rätt att känna sig trygga. När 14 % av eleverna, i Skolverkets undersökning (2002) uppgav att de ibland, nästan alltid eller alltid känner obehag inför att gå till skolan, anser vi att det är något man måste uppmärksamma från skolans håll. I vår studie uppgav 29% att de inte kände sig trygga i skolan i ett eller flera avseenden. Dessa 29% avser elever som kryssat 1 eller 2 på en femgradig Likertskala, på något av påståendena gällande trygghet och trivsel (se bilagans sista sida).

För att förebygga mobbning och kränkningar behövs exempelvis uttalade mål, tydliga vägar för informationsförmedling och kontinuerlig kommunikation i personalgruppen. Andra faktorer som är framgångsrika är bland annat kompetensutveckling, att se de normer som finns, samt att ha nyckelpersoner – inte eldsjälar, skriver Damber (2008). Det är viktigt att medvetandegöra att mobbning handlar om grupper och inte om egenskaper hos offret, även om dessa väljs ut på grund av att de betraktas som svagare i något avseende. Likt tidigare forskning (Larsson, 2000) tror vi att många, såväl vuxna som barn, har en uppfattning om att mobbning har med offrets egenskaper att göra, och inte att det egentligen beror på gruppens behov av att få utlopp för sin aggressivitet och för att skapa ökad samhörighet.

Frånberg och Wrethander (2011) pekar vidare på en del problem som kan uppstå vid enkätundersökningar om mobbning. Dels utgår de tillfrågade från sin definition av begreppet, vilket påverkar hur de svarar. I vår undersökning hade majoriteten av

eleverna på Skola B annat modersmål än svenska, vilket medförde att vi i större utsträckning fick förklara ord och begrepp. På så vis delgav vi eleverna vår tolkning av orden, och det kan ha påverkat hur de besvarade frågorna. På skola A, där majoriteten av eleverna hade svenska som modersmål, förekom frågor om enskilda ord i mindre utsträckning, vilket medförde att dessa elever hade större frihet att tolka ord och begrepp själva. I något fall på Skola B gav även läraren sin egen tolkning av ord och begrepp, som inte nödvändigtvis stämde med vår definition. Även detta kan naturligtvis ha påverkat resultatet i båda riktningar, då dessa tolkningar kan skilja sig från våra.

Att definitionen av vad som kan räknas som mobbning eller kränkning skiljer sig åt mellan olika forskare och även mellan olika individer är problematiskt när man vill studera området. I skolans värld är det nolltolerans som gäller. Detta innebär att skolan måste agera redan första gången ett barn utsätts för kränkningar. Lärare och annan personal på skolan har anmälningsplikt, enligt Skollagen (SFS 2010:800) 6 kap. 10§, om de får kännedom om att en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med skolan. Denna skyldighet gäller såväl anmälning, utredning och vidtagande av åtgärder mot kränkande behandling. Pipping och Arrhenius (2013) framhåller vikten av att skolpersonal är goda förebilder och tar avstånd från alla typer av kränkningar. Frånberg och Wrethander (2011) påpekar att lärare sällan upptäcker mobbning av sig själva. En möjlig anledning till detta kan vara vad de inkluderar i mobbningsbegreppet. Boulton (1997), som studerat lärares definitioner av mobbning, har funnit att en fjärdedel av de tillfrågade i hans undersökning inte ansåg att skrämmande blickar, att ta någons tillhörigheter eller sprida elaka historier om någon skulle räknas in i mobbningsbegreppet. Flera tyckte inte heller att exkludering eller att skratta åt någons misslyckanden skulle räknas som mobbning. Det blir dock svårt, menar vi, att ta avstånd från kränkningar som man inte ens definierar som kränkning. Pipping och Arrhenius (2013) konstaterar vidare att det är svårt för ett barn att förstå att mobbning är fel, om samhället signalerar att det är okej.

Mobbning och kränkande behandling är laddade ämnen (Frånberg & Wrethander, 2011), vilket innebär att eleverna besvarar frågor inom dessa ämnen utifrån ett moraliskt ställningstagande. Trots att en av lärarna på Skola B uppgav att eleverna "hela tiden" utsatte varandra för de icke-verbala kränkningar som fanns i vår enkät, svarade hela 43% av eleverna på denna skola att de inte utsatts för någon form av icke-verbal kränkning denna termin. Vi tror därmed att kränkningsbegreppet kan ha uppfattats mer laddat hos eleverna än vi avsåg, samt att man därmed inte helt kan bortse från att eleverna inte betraktar de eventuella kränkningar de blivit utsatta för som tillräckligt allvarliga för att räknas in i kränkings- eller mobbningsbegreppet.

Vidare påverkar också tidsavståndet hur de tillfrågade svarar. Om en incident uppstått nära i tid, påverkar det hur utsatt eleven känner sig. Detta är en faktor som även kan ha påverkat våra resultat. Det är allmänt vedertaget att eleverna i högre grad antas minnas händelser som skett nära i tid, än sådana som skett längre tillbaka. Huruvida eleverna haft en bra eller dålig dag kan också ha haft effekt på hur de svarat, i båda riktningar. Vissa frågor kan enligt Frånberg och Wrethander (2011) även vara mycket svåra att förstå för yngre barn, vilket kan medföra att de svarar på något annat än det som avsågs. Då åldern på de tillfrågade i vår undersökning varierade från 9 till 12 år, kan det antas att de yngre uppfattat frågorna något annorlunda gentemot de äldre.

Eftersom vi på skola A tog ut grupper av elever ur klassrummet, var deras lärare inte närvarande. På skola B, där undersökningen genomfördes i klassrummen, fanns minst en lärare med under hela den tid då eleverna fyllde i frågeformulären. Lärarnas

närvaro och agerande kan ha påverkat resultatet. Som Larsson (2000) nämner så kämpar den utsatta med att förneka kränkningarna. Vidare menar hon att det krävs att den utsatta känner sig riktigt trygg för att våga erkänna sanningen, och poängterar att det därför inte är säkert att den utsatta erkänner kränkningar ens i en anonym enkät. Om eleverna upplever det svårt att erkänna utsattheten inför sig själva, antar vi att det är än svårare att erkänna detta dels i en enkät, dels för en lärare som står lite för nära och möjligen kan se vilket svarsalternativ som kryssas i.

I en rapport från Preventions- och utvecklingsenheten (2009), som sammanställt resultat från Olweus elevenkät på skolor i Göteborg, framkom att nästan 20% av de som utsatts för mobbning inte hade berättat för någon om mobbningen. Dessa elever är extra utsatta, då det är särskilt svårt att ta sig ur mobbningen om man inte berättar för någon om den, menar författarna. I vår enkätstudie var det flertalet elever som svarade att de aldrig blivit utsatta för någon typ av kränkning, men som däremot i de följande frågorna angav ålder och kön på den/de som kränkt dem, såväl fysiskt som psykiskt. Detta får oss att fundera kring om eleverna verkligen svarat sanningsenligt på frågorna om de blivit utsatta för olika typer av kränkningar.

Som tidigare nämnts såg tillvägagångssättet lite olika ut i de olika skolorna. Eftersom eleverna i skola B fyllde i enkäten i klassrummet, med hela klassen närvarande samtidigt, satt eleverna nära varandra och kan ha sett bänkgrannens svar. Trots att vi upplyste samtliga elever om att enkäten skulle fyllas i enskilt och anonymt, märkte vi att några elever viskade sinsemellan.

Frågeformuläret hade också vissa brister. På de frågor som berörde vilken ålder förövaren hade i förhållande till respondenten, hade vi inte preciserat hur många alternativ man kunde kryssa i (även om vi i enkäten bett dem ange det *vanligaste*). Detta medförde att några elever satte flera kryss. Det är naturligtvis möjligt att eleven kan vara utsatt av flera personer i olika åldrar, och vi borde därför haft "Blandade åldrar" eller liknande som ett alternativ. På frågorna om förövarnas kön och antal svarade några elever exempelvis "En flicka" och "Flera pojkar i grupp". Ett sådant svar har vi i vår analys valt att tolka som "En grupp med både flickor och pojkar".

Vidare kan svarsalternativen ha skapat förvirring på frågorna om hur ofta eleverna upplevt olika kränkningar. Då ett svarsalternativ var "Ca 2-3 ggr/vecka" borde nästa inte varit "3 ggr/vecka eller oftare" utan "4 ggr...", eftersom svarsalternativen överlappar varandra. Detta kan ha bidragit till svårigheter att välja alternativ för eleverna.

Med tanke på att majoriteten av eleverna i vår undersökning uppgett sig ha blivit kränkta denna termin, enbart genom icke-verbala former, samt att det i Skollagen (SFS 2010:800) instiftats en nolltolerans mot kränkande behandling, anser vi att vidare forskning på området bör fokusera på huruvida, eller i vilken mån, lärare och annan skolpersonal hanterar och åtgärdar sådana här situationer. Ett annat forskningsområde skulle kunna vara att undersöka skolpersonalens kunskaper om mobbningens orsaker och uttrycksformer. Vi tror att dessa områden är viktiga för att upptäcka, förebygga och åtgärda mobbning.

Referenser

- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. J. & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior*, 18, 117-127.
- Blain-Arcaro, C., Smith, J. D., Cunningham, C. E, Vaillancourt, T. & Rimas, H. (2012). Contextual Attributes of Indirect Bullying Situations That Influence Teachers' Decisions to Intervene. *Journal of School Violence*, 11(3), 226-245. doi: 10.1080/15388220.2012.682003
- Boulton, M. J. (1997). Teachers' views on bullying: definitions, attitudes and ability to cope. *British Journal of Educational Psychology*, 67, 223-233.
- Catanzaro, M. F. (2011). Indirect aggression, bullying and female teen victimization: A literature review. *Pastoral Care in Education*, 29(2), 83-101.
- Crick, N. R. & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender and social-psychological adjustment. *Child Development*, 66, 710-722.
- Damber, S. (2008). *Din vän: En startbok i arbetet mot mobbning och trakasserier*. Stockholm: Friends.
- Duy, B. (2013). Teachers' attitudes toward different types of bullying and victimization in Turkey. *Psychology in the Schools*, 50(10), 987-1002.
- Frånberg, G-M. & Wrethander, M. (2011). *Mobbning – en social konstruktion?* Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, E. (2000). *Mobbad? Det har vi inte märkt!* Stockholm: Liber.
- Naylor, P., Cowie, H., Cossin, F., de Bettencourt, F. & Lemme, F. (2006). Teachers' and pupils' definitions of bullying. *The British Psychological Society*, 76, 553-576.
- Olweus, D. (1999). *Mobbning bland barn och ungdomar*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Phillips, T. (2012) *Barns lärande och växande*. Malmö: Gleerups.
- Pipping, L. & Arrhenius, L. (2013) *Hjälp – mitt barn är mobbat: Fakta och stöd till föräldrar och skola*. Stockholm: Gothia.
- Preventions- och utvecklingsenheten (2009). *Om mobbning: Hämtad från Olweus elevenkät om mobbning från 18 skolor i Göteborg*. Göteborg: Preventions- och utvecklingsenheten.
- Rivers, I. & Smith, P. K. (1994). Types of bullying behavior and their correlates. *Aggressive Behavior*, 20, 359-368.
- Scheithauer, H., Hayer, T., Petermann, F. & Jugert, G. (2006). Physical, verbal and relational forms of bullying among German students: Age trends, gender, and their correlates. *Aggressive Behavior*, 32, 261-275.
- SFS 1977:1160. *Arbetsmiljölagen*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.
- SFS 2006:67. *Barn- och elevskyddslagen*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 2008:567. *Diskrimineringslagen*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.
- SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skolverket (2002). *Relationer i skolan: En utveckling eller destruktiv kraft*. Hämtad från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1061>
- Skolverket (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Hämtad från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2575>
- Smith, P. K., Cowie, H., Olafsson, R. F. & Liefoghe, A. P. D. (2002). Definitions of bullying: A comparison of terms used, and age and gender differences, in a fourteen-country international comparison. *Child Development*, 73(4), 1119-1133.

Unicef. (u.å.). *Barnkonventionen*. Hämtad 2013-12-20 från
<http://unicef.se/barnkonventionen>

Whitney, I. & Smith, P. K. (1993). A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools. *Educational Research*, 35(1), 3-25. doi: 10.1080/0013188930350101

Zimmer-Gembeck, M. J., Pronk, R. E., Goodwin, B., Mastro, S. & Crick, N. R. (2012). Connected and isolated victims of relational aggression: Associations with peer group status and differences between girls and boys. *Sex Roles*, 68, 363-377. doi: 10.1007/s11199-012-0239-y

Bilaga: Frågeformulär

Enkätundersökning om icke-verbala kränkningar i skolan

Kön: Pojke   Flicka

Ålder: _____

Ungefär hur ofta upplever du att du blir utsatt för följande påståenden? Sätt ett kryss i den ruta som stämmer bäst överens med din upplevelse.

<i>Jag upplever att andra barn på skolan...</i>	Aldrig	Inte denna termin	Ca 1 gång/månad eller mindre	Ca 1 gång/vecka	Ca 2-3 ggr/vecka	3 ggr/vecka eller oftare
... himlar med ögonen åt något jag sagt/gjort						
... suckar åt något jag sagt/gjort						
... fnittrar elakt åt något jag sagt/gjort						
... härmar mig eller gör grimaser så att jag känner mig dum						
... viskar om mig						
... går när jag kommer						
... låtsas att de inte ser mig						
... låtsas att de inte hör när jag pratar						
... inte låter mig vara med på lekar						
... skrämmer mig med elaka blickar						
... knuffar till mig med axeln eller armbågen						
... puttar mig eller lägger fällben						
... är extra hårdhänt mot mig under lekar						
... sparkar eller slår mig						
... gömmer, förstör eller tar saker från mig						

(Frivillig) **Jag känner mig utanför på annat sätt, nämligen genom att:**

(Frivillig) **Jag känner mig otrygg på annat sätt, nämligen genom att:**

Den/de som får mig att känna mig bortgjord/utfrysad är oftast...

- Ingen – jag har aldrig känt så
- En pojke
- Flera pojkar i grupp
- En flicka
- Flera flickor i grupp
- En grupp med både pojkar och flickor

Den/de som får mig att känna mig bortgjord/utfrysad är oftast...

- Ingen – jag har aldrig känt så
- Yngre än mig
- I samma ålder som mig
- Äldre än mig

Den/de som får mig att känna mig otrygg genom knuffar, sparkar eller slag är oftast...

- Ingen – jag har aldrig varit med om detta
- En pojke
- Flera pojkar i grupp
- En flicka
- Flera flickor i grupp
- En grupp med både pojkar och flickor

Den/de som får mig att känna mig otrygg genom knuffar, sparkar eller slag är oftast...

- Ingen – jag har aldrig varit med om detta
- Yngre än mig
- I samma ålder som mig
- Äldre än mig

Hur väl stämmer följande påståenden in på dig på en skala mellan 1 och 5, där 1 = stämmer inte alls och 5 = stämmer mycket bra

	Stämmer inte alls			Stämmer mycket bra	
	1	2	3	4	5
Jag känner mig trygg i klassrummet	☐	☐	☐	☐	☐
Jag känner mig trygg på skolgården	☐	☐	☐	☐	☐
Jag känner mig trygg i korridorerna	☐	☐	☐	☐	☐
Jag har alltid vänner att leka med på rasterna	☐	☐	☐	☐	☐
Jag trivs med mina klasskamrater	☐	☐	☐	☐	☐
Jag känner mig omtyckt av mina klasskamrater	☐	☐	☐	☐	☐
De jag umgås med är de jag helst vill umgås med	☐	☐	☐	☐	☐

**Tack för att du svarat på frågorna och hjälpt oss i vår undersökning!
Louise Kristensson och Elinor Vesterlund**